

Նապաստակաց երամ կազմեալ ի պետս
խորեանց խորհուրդ առնեն. եւն.

Ըսել է որ արդի քաղաքականութիւնը անհրաժեշտ կը պահանջէ որ ոտխաբ դաշտը չեղած ուրիշ տէրութեանց հետ բանակցին, գանգատնին բացատրելով և իրաւունքնին պնդելով. նաեւ ջանան յայտնել թէ կրու ուէն իրենց մնաց մը կամ վտանգ մը գալիք չունի և թէ՛ կակնկալեն որ իրաւունքնին ճանաչելով իրենց կարելայն չափ ձեռնադրութիւն ընեն. ևն.:

Այս ընթացքին անունը «տիքլոմատի» (diplomatie) են դրած: Այս բառը՝ որ յունարէնէն է առնուած՝ բարդ բառ մըն է, և կնշանակէ կերկնազգիտութիւն, այսինքն՝ ներքին և արտաքին գործոց համակարգիւն և միմեանց յարաբերութեանց վրայ տեղեկութիւն: Արդ՝ այս բացատրութեան պիտի յայտնի երեւի թէ մեր ազատութիւն ստանալու համար ջանից և աշխատանայ մէջ անհրաժեշտ տիպոմասի գործածելու եմք յառաջ քան զդէնս, քանզի առանց գլխաւոր տէրութեանց հաւանութեան և օժանդակութեան մեզ շատ դժուար՝ նաեւ անկարելի գործ մըն է: Խրիմի պատերազմը՝ և վերջերս Ռուսիոյ Կ. Պոլսոյ դռներէն ետ քաշվիլը մեզ օրինակ և խրատ ըլլալու են: Այս, քաջ կրմունքն Պալմիրի դրութիւն թէ նոքա որ ցանկան ազատութիւն ձեռք ձգել, հարկ է որ առաջին հարուածն իրենք տան. բայց այս հարուածը արդէն տուած եմք բոլոր յարուցանելով և տէրութեանց ուղարկութիւնն գրաւելով, որով պարտաւորեցան Յիւրոպական Պէրլինի դաշնագրութեան մէջ պարտնակել:

Կարելի է թէ՛ քաղաքականութեան տեղեկի չեղող անձինք ազադակեն թէ անկէ ի՛նչ օգուտ տեսանք: Թէ որ նոյն յօդուածոյն կատարուին մինչեւ այսօր չէ գործադրուած, կարծեմ յանցանքը մերն է, Գերագոյն ժողովը կազմող անձանց ինչ գաղափարի և սկզբանց տէր անձինք ըլլալին չճանչանալուս պատճառով: Մեք՝ ինչպէս ուրիշները, նոյն ժողովոյն մէջ ձայն չունիմք և ոչ ալ ներկայ լինելու արտօնութիւնն, այլ միայն աղերս կրնամք մատուցանել նոցա: Այս աղերսը արարչական ընելու համար պէտք էր մեզ որ հոն ախոյեան, կամ սրտաւոր մը ունենայինք որ մեր խնդիրն իւրացնելով յառաջ բերէր և նորա գործադրութեան պնդէր: Անգամներէն որը վատակեցանք որ այս ջորհը մեզի ընէր. ոչ մէկը. ինչու որ՝ Հայաստանի նկատմամբ՝ իրենց անկէ ծագելիք չա՛ն չըցուցինք: Կարծելով թէ՛ ասոնք վեհ անձինք լինելով բարձր զգացմանց ալ տէր են, մեք գոհ եղանք միայն բարոյականի դիմելով իրենց խնդն արթնցնելէ մեր տառապանաց նկարագրութեամբ: Բայց համակրութիւնը չէ որ մարդս կը շարժէ ի կարեկցութիւն, այլ շանն. մասնաւոր սոքա որոնց շահախնդրութիւնն բնական ձիւր մըն եղած է: Երբոր այս անձինք մէկտեղ կուգան Գերագոյն ժողով մը կազմելու, իւրա-

քանչիւր իրենց Տէրութիւնը կը ներկայացնեն և ոչ թէ ժողովուրդն. ժողովուրդն ու տէրութիւնն զատ զատ բաներ են. առաջինը շահ սիրելէն զատ խիղճ ալ ունի. բայց տէրութիւնը միայն շահն: Այս շահը պաշտպանելու համար՝ ի հարկին՝ հազարաւոր անմեղ անձինք զոհ կընեն և անհուն գանձ կը ապառէ: Տէրութեանց ներկայացուցիչ անձինք միեւնոյն ըսկզբանց տէր լինելուն, խորհրդակցութիւննին միշտ այն կէտին վրայ է. և քաջ քաղաքագէտ, ճարտար փաստաբան, խորամանկ և հեռատես անձինք լինելուն, ամենքը կը ջանան նախնիք քննարկ պէս միշտ իրենց կողմը տալելու: Ըսել է որ՝ բանին հոգի թիւն լաւ ըմբռնելով ասոնց շահախնդրութիւնն յազեցնել մեզ անհրաժեշտ է:

Բացի ամանէ՛ անուրանալի իրողութիւն մըն է որ դատի մը մէջ փաստաբան մը բռնելու համար հարկու նորա վարձատրելու եմք, կամ իրեն բաժին մը հանելու: Այս անձանց օր մէկին քաղաքական վարձատրութիւն խոստացանք կամ իրենց վերաբերելի շահ մը յայտնեցինք: Ոչինչ. և ոչ մէկուն, բացի բարոյական երախտագիտութենէ: Բայց այս անձինք որ չափազանց շահախնդիր մարդիկ են, ներթափանցն զատ ուրիշ բան չեն ճանչնար և թէ պարտաւորին չարժիլ, ան ալ հարեւանցի կերպիւ է, որպէս զի բարոյականի տէր ժողովուրդը որ իրենց կռնակն է, չը խառնի:

Արդէն՝ ասոնք իսկապէս չարժել տալու համար հարկ է մեզ ասոնց շահն բնութեւ և նոցա կերպիւ մը ժառայել: Ժողովը կազմող իշխանք Անգլիոյ, Գերմանիոյ, Գաղղիոյ, Իտալիոյ և Աւստրիոյ պետութիւնք կը ներկայեն:

Նախ Անգլիան սկսելով՝ նորա շահ Հնդկաստանի վրայ է կեդրոնացած: Նա ունի հոն 200,000,000 հզատակը՝ որոնց հագուստը և ուտեստը Անգլիոյ գործարաններն կը հայթայթեն և նորա նաւերն կը մատակարարեն: Այս երկրի հետ ունեցած հաղորդակցութիւնը մինչ մօտերս Գլուխ-Բարխուսոյի վրայով էր. ուստի՝ նա միշտ կը ջանար այս երկրը ճամբան կրճատել: Այս աղաղաւ Հայաստան իրեն կրնար ծառայել, նորա մէջէն երկաթուղի ճանապարհ մը բանալով, Բայց Հայաստան ծածկաց ձեռքն ըլլալով չկրցաւ նորա սեղմ քաղաքականութիւնէն այս արտօնութիւնն ունենալ: Ռուսի՛ աչքը դարձուց դէպի Եգիպտոս, ուր երկաթուղի մը հաստատելով մինչ լիմուզիլ(Սուէզ) երթեալութիւնը բաւական համառօտեցկարմիւրծով միջոցաւ Գարձեալ Սուէզի ջրանցքը իրեն ուղղակի նաւորութեան դուռ մը բանալով, հիմա նորա քաղաքականութիւն Եգիպտոս կեդրոնացած է, նոյն ջրանցքը կերպիւ մը իւր ձեռքն ձգելով: Ըսել է որ Հայաստանի վրայ առջի ունեցած շահն հիմա դադարած է, բայց միայն Ռուսիոյ վրայէն: Հնդկաստանի պաշտպանութիւնը իրեն անհրաժեշտ հարկ մըն է: Այս երկիր ունի վտանգ միայն

հիւսիսային կողմէն, ուր կը գտնվին Աղվանք (Աֆղանք?), և նորա դրացի Ռուսք: Աղվանաց դէմ դնել, կամ ի հարկին նոցա յաղթել՝ ոչ Անգլիոյ դժուար գործ մ'է և ոչ ալ Ռուսիոյ: Բայց թէ որ Ռուսիա յաջողի նորա նուաճել յառաջ քան Անգլիա, բնականաբար Հնդկաստանի վտանգը կը զօրանայ: Ռուսի՛ Անգլիա միշտ կը ջանայ որ տեղի չունենայ այս կամ Ռուսք Արեւելքի մէջ յառաջդիմութիւն չընեն կամ դէպի հարաւ չիջնան:

Գերմանիա ամենեւին շահախնդրութիւն չունի Ասիոյ մէջ. ուստի՝ նա անտարբեր է: Նորա նպատակ մի միայն Գերմանական Միութիւն հաստատ պահելն է և ոչ ալ ինչ:

Գաղղիոյ շահախնդրութիւնը Ասիոյ մէջ միայն Միւրիայի կը վերաբերի: Նա կը ցանկայ Լիբանան մինչ Դամասկոս ձեռք ձգել: Բայց Երուսաղէմ նորա մերձակայ լինելուն, կրօնական աղաքաւ Ռուսիոյ նախանձաւորութիւնը կը դրդուէ, և հետեւաբար անորմէ դիմադրութիւն կը գտնէ:

Աւստրիա ուղղակի շահ մը չունի Ասիոյ մէջ. նորա նպատակ այն է որ երբ Տաճկաստան՝ որ արդէն կործանման դատապարտուած է, փլչի, բայ բաժին եղած ատեն Ռուսիէն մեծ կտոր մը ձեռք ձգէ մինչ Սէլանիք. քանզի՝ նա առայժմ պատշաճ նաւահանգիստ մը չունի բացի Քրէէսթէ. նա եւս խախուտ բան մըն է քանի որ նորա բնակիչք Իտալացիք են:

Իտալիոյ շահախնդրութիւնը դէպի Ափրիկէն է: Նա կը ցանկայ Թունուզ ձեռք ձգել. բայց այս մասին ունի ոտին Գաղղիա, որ արդէն ունի ձէզայիւր իւր ձեռք:

Իսկ Ռուսաց գաղով՝ խնդիրը մեծ կերպիւ կը փոխվի: Նորա շատ շահախնդիր են Ասիոյ մէջ, մասնաւորապէս ի Հայաստան:

Երբ Մօսկովի այն փոքրիկ իշխանութիւն զօրացաւ, սկսեց տարածութեան դիմել: Մեծն Պետրոս քաջ ըմբռնելով թէ ազգի մը բարգաւաճումը վաճառականութեամբ յառաջ կուգայ, ջանաց որ ծովեղբրք իջնայ. բայց տեսնելով որ Խրքըմ զօրաւոր թաթարաց ձեռքն է և նոցա հետ կարող չէր մարոնչելու, աչքը դէպի հիւսիս դարձուց: Երբ Պալմիրի ծովուն հասաւ, նորա ծովեղբրք մայրաքաղաք մը հաստատեց մեծ ծախիւք և բազում աշխատանք, և անուանեց զնա Պետրոպոլի: Իւր նպատակն յառաջ տանելու համար ելաւ Հօլանտա գնաց, նաւ չլինելու արհեստն սորվելու: Բայց երբ վերագարձաւ, տեսաւ որ իւր բոլոր ջանք և աշխատանք ի զուր եղած են. քանզի՝ Պալմիրի ծովն տարին ութ ամիս սառած մնալուն աննպատակ էր նաւուց երթեալութեան: Ռուսի՛ նորէն աչքը դարձուց դէպի հարաւ և Խրքըմ ձեռք ձգել: Հիմա կարող էր նորա վրայ յարձակելու. քանզի բազում և զանազան աղինք յարած էին իւր պետութեան սրով աւելի զօրացած էր: Խրքըմ ստանալով սկսեց Սեւ ծովու վրայ նաւատորմիւ մը կազմել. բայց

նորէն տեսաւ որ ուրիշ արգելք մըն կար իր առջին. այսինքն՝ Պոսիոր և Տարսանելի նեղուցք, որոնք Տաճկաց ձեռքն լինելուն, իր նաւերն չպիտի կարենային Միջերկրական ծովն ելնել: Հարկ եղաւ իրեն որ Տաճկին ալ յաղթէ: Ռուսի՛ ամեն առիթ բնտուց որ նորա հետ կուռի և ստէպ ստէպ կուռեցաւ, երբեմն յաջող և երբեմն անյաջող, անանկ որ տնդամ մը քիչ մնաց որ տալն ու վրայ պիտի գար: Վարպետութեամբ բանը անուշ տեղը կապելով սկսեց նոր վարպետութիւններ բանեցնել: Բայց տեսնելով որ իւր կենաց ժամանակ իւր նպատակին կարող չպիտի լինի հասնելու, կտակ մը ձգեց իւր ժառանգաց որ նոյն քաղաքականութիւնը շարունակեն: Ահա նոյն կտակին երկու յօդուածք հոս պարունակեմք:

Յօդ. 11.— Աւստրիա տէրութիւնը շահախնդիր կացուցանելու է Տաճկաց Եւրոպայէն աքսորվելուն. և երբ Կ. Պոլիս ձեռք ձգվի, նորա նախանձութիւնն զեղչելու է, Եւրոպիոյ ուրիշ տէրութիւնները նորա վերայ յաբուցանելով, կամ յաղթուած տեղերէն նորա բաժին մը հանելով: . .

Յօդ. 12.— Բոլոր Յոյնք ի Հանգրիա, Տաճկաստան կամ հարաւային Բօլօնիա, որոնք այժմ բաժնուած են, պէտք է որ միացվին և Ռուսիոյ մօտեցվին, զանի իբր իրենց կեդրոն ունենալով: Ռուսիա միշտ իրենց պաշտպան կանգնելու է, և նոցա կը կերակրան ազգեցութեամբ կատարեալ իշխանութեան ճամբան պատրաստելու է:

Մեծն Պետրոսի ժառանգներն որչափ հաւատարմութեամբ հետեւած են այս կտակին, պատմութեան էջերն լիովին կը հաստատեն: Ահա այս քաղաքականութեան հետեւմունքովն է որ Տաճկաստան կտոր փրթուեց եղաւ, Յունաստանի ազատութիւն գտնաւորվ, Մօնթենէլիոյ անկախութեամբ բը, Սերպիոյ և Ռօմանիոյ ինքնազըլուի լինելովն և վերջապէս Պուլկարիոյ ազատվելովն Տաճկաց ճանկէն քրուն համար մեծ գանձ և բազում արեւհեղութիւն չինայեց Ռուսաց տէրութիւն, անանկ որ Տաճկաց ըստացուածքը Եւրոպիոյ կողմէն մինչեւ վերջին վերջակէտն հասաւ, և սա ալ խախուտ թիւի մը վրայ կեցած է, այսօր կամ վաղը պիտի փրթի. միայն պատեհութեան մը կը սպասէ և այս պատեհութիւնն ալ Հայաստանէ կախում ունի:

Ռուսիա՛ Տաճկաց կողքին կողմէն ստատիկ մուշտա մը տալու համար Պուլկարիայի խռովութիւնը առիթ բըռնելով նորա վերայ յարձակեցաւ և զնա պատժեց, Պուլկարիա ազատեցովն, յուսարով եւս թէ այս բարեբարութեան փոխարէն Պուլկարք իրեն օգնիչ լինին իր նպատակին հասնելու: Բայց՝ աւանդ մարդկային սկզբութեան, Պուլկարք ապերախտութեամբ զնա վարձառեցին: Մի քանի անձինք, երբոր ազատութիւն գտան, փառաւորութեանէ յափշտակեալ և Հունգարացի մէջ թելադրեալ, որոնք էին վը-

բէժինդիր Ռուսաց դէմ նոյա միջա-
մոտութեամբ յաղթութենէն համար երբ
կը կռւէին Աւստրիացոյ հետ, Ռու-
սաց շնորհն Պաւլարք մոռցան և նորա
դիմագրեցին: Պաւլարք այս վար-
մունքը պարտաւորեց Ռուսիա ուրիշ
միջոց փնտռել: Տեսաւ որ Հայաստան
միայն կրնայ իրեն ծառայել և աղքատ
կերպիւ: քանզի Կ. Պոլիս հասնելու
համար Եւրոպայի կողմէն երկու երեք
պետութեանց մէջէն անցնելու է. բայց
ընդհակառակն Հայաստանի միջոցաւ
և Հայոց օժանդակութեամբն իր նը-
պատակին աւելի ուղղակի կրնայ հաս-
նիլ: Ասիկա նորա արդէն, ծանօթ և
տարփալի լինելն ըմբռնելու եմք,
քանզի՝ կերպիւ մը էջմիածին ձեռքը
անցուց, յուսալով թէ Կաթողիկոսի
միջնորդութեամբ Հայերը շահի, և
Ռուսաց լրագրներն ալ միշտ այս կէ-
տին կը ծառայեն:

Արդ, բանին էութիւնը այսպէս
գործով հարկ է մեզ ճանչնալ և հա-
մոզվիլ թէ Ռուսիայէն աւելի մեզ հա-
մակիր, օգնիչ և բարեկամ չունիմք
մեր խնդրոյն մէջ: Ռուսի պէտք է որ
տիրջմամբ գործեմք և նորա դիմեմք
և զնա շահիմք: Ապաքէն անորմէ
ուրիշը չկայ որ մեր խնդիրը լուծէ:
Ինչպէս վերը բացատրեցինք, ուրիշ
պետութիւնք մեզմէ չափ մը կամ օ-
գուտ մը չսպասելուն անտարբեր են
մեր վրայ, բացի Անգլիոյ կողմանէ:
Աս աղբը վաճառականութեամբ ըզ-
բաղեալ լինելուն չուզեր որ ո՛ր եւ իցէ
ուրիշ աղբերուն հետ միցի: Ռուսի կը
վարնայ որ եթէ Ռուսիա Միջերկ-
րական ծովը ելնելու միջոց ունենայ,
իր վաճառականութիւնը պիտի փա-
սի: Բայց այս հին աւուրց քաղաքա-
կանութիւն մ'է: Այս մասին Անգլիոյ
ժողովուրդը հիմա երկուքի բաժնուած
է. մին աղատամիտ և միւսը նախա-
պաշարեալ: Առաջինը Ռուսիայէն վախ
չունի, ո՛չ Հնդկաստանի կողմէ և ո՛չ
ալ նորա վաճառականութեան մրցու-
մէ: Ահա այս համոզումն է որ պար-
տաւորեց Կլաութֆօն արտասանել թէ
«Պէտք է որ Տաճիկները Եւրոպայէն
բոլոր ու բազում (bag and baggage)
դուրս ելնեն: Ըսել է որ երբ «հիւ-
սիսային արջ զօրաւորն» մեզ տխոյ-
եան կանգնի, ո՛չ մէկէն դիմադրու-
թիւն պիտի գտնայ: Բայց եկուր նա-
յէ որ բանին մէջ ուրիշ մեծ դժուա-
րութիւն մը կայ. այն է նախապաշա-
րումն. լու գիտեմ որ շատերուն Ռու-
սիոյ անունը անգամ տալ քրէական
յանցանք մըն է:

Ռուսիա բռնաւոր տէրութիւն մը
գործով մենք ի մանկութենէ այնպէս
վարժուած եմք որ զանի ուրիշ լու-
սաւորեալ պետութեանց հետ բազ-
դատեալ իբր ճիշդ մը ճանչցած ենք,
առանց միտք բերելու թէ Եւրոպայի
բոլոր պետութիւնք ալ նոյն դուռ-
թեան տէր էին: Արդ ուր են անոնք
որ կարտատանէին թէ «Պետութիւնը
ես եմ» (l'Etat c'est moi) և ի՞նչ վախ-
ճան ունեցաւ Պապիլ: Ըսել է որ աշ-
խարհ կը խաղայ և Ռուսիա ալ ան-
հրաժեշտ օր մը նորա հետ խաղալու է:
Արդէն Ռուսիոյ ժողովրդի մէջ լու-

ստեղծութեան բաղձանքը արթնցած
լինելով դժգոհութիւն կը տիրէ հոն,
ինչպէս կը յայտնեն Սիպերիայի հան-
քերը և Թուրքիոյն պատնէշի բան-
տը ուր լեցուած են քաղաքական
յանցանք գատապարտեալք: Ըսել է
որ շատ մեծ յոյս կայ Ռուսիայի գիւրի-
լինալէ քան թէ Տաճիկոց ներքեւ չա-
րաչար տանջվելէ և փճանալէ: Կա-
րելի է թէ՛ խել մը անխոհեմ և փա-
ռասէր անձինք բաղձուն մէկէն ի մէկ
անկախութիւն գտնալ: Բայց մեր հի-
մակուան խնդիրը փրկութիւն գտնալ
է թէ փառասիրութիւն յազեցունել:
Թէեւ Ռուսիա մեր փափաքը լիովին
չկատարեր, բայց սա ալ միտք բերելու
եմք թէ՛ «Երկու չարեաց փոքրագոյնն
է ընտրելի»: Ռուսիա քանակ հայերը մեր
աչաց առջին առնելով՝ պիտի տես-
նեմք թէ՛ նոյա վիճակը անբարդա-
տելի երջանիկ է. իրենց ընչից տէր են,
աշխատանաց արդիւնքն կը վայելեն,
դիշերը անվախ անկողիններն կը մտնեն,
եւս փառասիրութիւններն յազեցնելու
բոլոր շաւիղք իրենց մատչելի եղած
են, մինչեւ անգամ Մեծ եպարքոս-
տութեան աթոռն բաղմիլ, ինչպէս որ
ըրաւ հռչակաւոր Մէլիքօֆ:

Այլ դուք՝ անշուշտ, Յարգ. յօդ-
ուածոյն ապարդիւն ձեռքէն յուսա-
հատելով՝ կամ եւս կերպ մը քաղա-
քականութիւն համարելով, առ Սուլ-
թանն դիմած էք արեւսագրով մը և
ջանացեր էք նորա գլուխ շարժել:
Արդ՝ զիս չմեղադրէք թէ որ խոտու-
վանիմ թէ ձեր անմեղ միամտութեան
վրայ չեմ կրցեր խնդալ զսպել: Քան-
զի՛ ձեր վարքը կամ ջանքը ուրիշ բան
չէ՛ այլ կոյր աչքէ արցունք սպասել:
Մահմետական մը ի մանկութենէ վար-
ժուած է կեանքը առել. և Գուրանը
կը պատուիրէ իրեն զնա հալածել:
Եւ որովհետեւ Սուլթանը խալիֆ է,
այսինքն՝ մահմետականաց Կաթողի-
կոսը, իրեն անկարելի է որ նոյն շաւ-
ղէն խոտորի: Այս սկզբունք քաջ ծա-
նօթ լինելուն լուսաւորեալ տէրու-
թեանց՝ նորա զրկած են զՏաճիկ ի-
րենց խորհրդակցութենէ և կանոնա-
ւոր աղբի մը տեղ չեն գրած: Նա աղբ
չէ և ոչ ալ տէրութիւն, այլ լոկ կը-
րօնական ժողովուրդ մը: Նորա նպա-
տակ երկիրը բարգաւաճել և իւր հո-
վանաւորութեան տակ գտնվող բազ-
մութեան վիճակն զարգացուցանել չէ,
այլ միայն մահմետականութիւնը տա-
րածել: Բայց ամանէ, հիմա Բ. Գուր-
անը քաղաքականութիւն մըն ալ յա-
րած է մոլեռանդութեան, այսինքն՝
քրիստոնեայ հպատակք փճացնել,
որով կարենայ Եւրոպայի տէրութեանց
միջամտութիւնը արգիլել, ըսելով թէ՛
ալ քրիստոնեայ չկայ որ նոյն համա-
կրութիւն ցուցնելով Տաճիկաստանի
ներքին գործերուն խառնվիք: Ահա
այս դրութիւնն է պատճառ որ՝ նո-
քա, որ Եւրոպա կը թուած են և բա-
ւական լուսաւորութիւն առած, երբ
կը վերադառնան, կը պարտաւորին
զիրենք աւելի մոլեռանդ կացուցա-
նել քան Սոֆրա մը: Ըսել է որ՝ Բ.
Գուրան մեզ յոյս մը չկայ և յայտնի է
ալ որ մենք մեզի կարող չեմք ինք-

զինքնիս ազատելու, այլ ուրիշներու
նման օտարաց օգնութեանը կարօտ
եմք: Այս օգնութիւն մի միայն Ռու-
սիա կրնայ մեզ մատուցանել: Ռուսի
պէտք է որ նորա դիմեմք առանց
վարանման, քանզի նա արդէն պատ-
րաստուած է Հայաստան ձեռք ան-
ցունել Կ. Պոլիս հասնելու համար:
Արդէն կը լսեմք լրագրոց միջոցաւ թէ
Ռուսիա որդաւորթ պատրաստեր է էր-
զումը ձեռքը անցունելու և հետեւ-
աբար Վան ևն: Արդ՝ խելացութիւն
և խորին քաղաքականութիւն մը չէ՞
մեզ համար որ Հայաստան չընկճուած,
մեք Ռուսիոյ քաղաքականութեան
մատուցանեմք և այդ կերպով նորա
կարեկցութիւնն շարժենք: Աւելի
ընտրելի չէ՞ մեզ համար դաշնակից
աղբ մը ինքզինքնիս կացուցանել քան
թէ՛ նուաճեալ հպատակք: Նորա նը-
պատումատոյց լինելով նորա անխա-
ծութիւն պիտի վայելենք, և նորին
չնորհիւն անշուշտ անկախութիւն պի-
տի ստանալք իբր երախտագիտու-
թեան նշան և ապացոյց ուրիշ տէ-
րութեանց թէ իւր նպատակը տեղա-
կալել չէ՛, այլ քրիստոնեայ աղբ մը
բարբարոսաց ձեռքէն ազատել, ինչ-
պէս որ ըրաւ Պաւլարք համար:
Նաեւս սա ալ միտք առնելու եմք
թէ Տաճիկները Եւրոպայէն աքսորվե-
լու վրայ են. հարկաւ Ասիա պիտի
անցնին. ան ատեն Հայաստանի վի-
ճակը ի՞նչ պիտի լինի: Այս ծանր
խնդրոյն լուծման ամեն մասերն
խորհուրդ ի մէջ առնելով և բանը չը
ծամծմելով ջանացի իրողութիւնը բա-
ցարձակապէս յայտնել և աղբին բա-
րեհանճար և քաղաքագէտ անձանց
ուշադրութիւնն դրաւել. քանզի այս
տողերը անոնց ուղղուած են որոյ որ
անկ է, այսինքն անոնց որ Հայ գո-
լով, անձնապատուութիւնը (amour
propre) կը պարտաւորէ զիրենք Ագ-
գին պատվը արհամարհանքէ պաշտ-
պանել և բաւական մարդասիրական
հոգեւով վառեալ խեղճ և անտէր աղ-
գակիցք ի չարչարանայ ազատել:
Հ. Տ.

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԷՆ

Նոր-Ջուղա 13/25 մարտ 1888

Տէր Գրիգորիս Արքեպիսկոպոս Թեմիս
Սրբազան Առաջնորդն՝ Վեհ. Կաթողիկո-
սի հրամանաւ հեռագրաւ կոչուած է եր-
թալի Ս. Եջմիածին: Ն. Սրբազնութիւնն
անցեալ ուրբաթ օր, ի 11/23 ամսոյս՝
Ջուղայու աղբայինքն ի ժողով գումա-
րած էր Ս. Վանաց համար կառավարչու-
թիւն ընտրել, քանի որ զինի հրաժար-
ման նախորդ կառավարչաց՝ մերձ չորս
տարի Ս. Վանքն առանց կառավարչաց էր
մնացած: Յիշեալ ժողովոյ արգիւնքն ե-
ղաւ որ երկուքին քահանայք և չորեքին
աշխարհական անձինք ընդհանրութեան
հաւանութեամբ ընտրուեցան, ո՛չ իբրեւ
կառավարիչք վանաց՝ այլ անցեալ ժամա-
նակաց վանքական հաշուոց վերահասու-
թիւն գործողք, և եկեղեցւոյ սպասուց և
Ս. անօթեղինաց առժամանակեայ առան-
դապահ, մինչեւ ցնոր տնօրինութիւն:
Ժողովոյն ատենագրութիւն վաւերացաւ
թէ Ս. Առաջնորդի և թէ ժողովեալ աղ-
գայնոց բոլորի ստորագրութեամբ: Ս.

Առաջնորդն այսօր (կիրակի) մի Ջուղա-
յեցի և վեցեքեան գիւղացի սարկաւա-
գաց քահանայութեան կարգ շնորհեց Ս.
վանաց եկեղեցւոյ մէջ. անչափ էր բազ-
մութիւնն ժողովրդոց: Նա մի երկայն
խրատական քարոզիւ իւր հրաժեշտն և
մեկնու մն յայտնեց ժողովրդականաց, որ
Վեհափառ Հայրապետի հրամանի համե-
մատ ի մօտոյ պէտք էր ելանել ի Ս. Եջ-
միածին:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Հանրապետութեան Նախագահ Պ.
Գարնո չորեքշաբթի առաւօտ փարիզէն
մեկնելով սկսած է պոյոյներ անել գա-
ւառներն: Հանապարհին վրայ երկաթու-
ղու ամեն կայարաններն կուգան իրեն
ողջունել տեղական պաշտօնական մար-
միններն և ժողովրդի բազմութիւնը. ձա-
ւեր կը խօսուին և կեցցէներ կը պօռան
Հանրապետութեան և անոր Նախագահ
Պ. Գարնոի համար: Մի քանի տեղեր ալ
պատահած է որ ժողովրդէն ոմանք պօ-
ռացեր են կեցցէ՝ Պուլանտէ:
Լիւմօ քաղաքին մէջ ուր ծնած է Պ.
Գարնո 1837 օգոստոս 11ին, իւր ծնած
տան վրայ հաստատեց դրեր են մի յիշա-
տակազիր տախտակ, սեւ մարմարոնէ
չինուած: Այդ տախտակի վրայ արձանա-
գրուած են Պ. Գարնոի Լիւմօի մէջ ծնած
օրը և իբր Հանրապետութեան Նախա-
գահ անոր Լիւմօ մտած օրը: Ամէնի մէջ
(10-է-Վարօն նահանգի գլխաւոր քաղա-
քը) ալ չքեղ ընդունելութիւն եղած և
ճաշկերոյթ տրուած է Պ. Նախագահին:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԼՈՒՐԵՐ

Պէրլինէն ապրիլ 26ին կը հեռագրեն
հետեւեալը. Երէկ Անգլիայի Վիգթօրիա
Թագուհուն հետ երկար և շատ քաղաքա-
վարի մի տեսակցութիւն ունեցաւ իշխան
Պիամարք: Իշխանը երկարօրէն բացատ-
րեց այն քաղաքական և մասնաւոր պատ-
ճառներ որոնք արգելք կը լինէին Վիգ-
թօրիա իշխանուհուն ամուսնութեանը
Պաթէնպէրկի Ալեքսանդր իշխանին հետ:
Կենթագրուի որ զիտական քարտուղարը
շատ զօրաւոր համոզիչ փաստեր յառաջ
բերած լինելու է, որովհետեւ Թագուհին
համոզուեր է թէ այդ ամուսնութիւն ան-
կարելի է:

— Կայսրուհին յայտարարեց թէ կը
գիշանի իւր մօր, Անգլիայի Թագուհու,
տուած խորհուրդներին, Վիգթօրիա իշ-
խանուհուն Պաթէնպէրկի իշխանին հետ
ամուսնութեան խնդրէն վերջնականապէս
ձեռք քաշած են:

— Պիամարք իշխանը Անգլիայի Թագու-
հուն վաւերացունել տուեր է մի դաշնա-
գիր որ լորտ Սալզպըրիի հետ պատրաստ-
ուած է եղեր:

— Մատուէն կը հեռագրեն ապրիլ 6ին
թէ Հապէններ Յովհաննէս Թագաւորը
իր տեղակալներէ մի քանին զրկած է Մա-
տաւ, Բապիտի հետ խաղաղութեան
պայմաններ կնքելու համար:

— Անգլիայի Թագուհին, իւր հետ ու-
նենալով Պաթէնպէրկի Հէնրի իշխանը և
Պէթթիա իշխանուհին, հինգշաբթի երե-
կոյ մեկնեց Պէրլինէն: Կայսրուհին,
քահանայապետ Վիլհէլմ իշխանն և իշխա-
նուհին, ինչպէս նաեւ կայսերական ըն-
տանիքի միւս բոլոր անդամներն ուղեկ-
ցեր են Թագուհուն մինչեւ երկաթուղու
կայարանը ուր սրտայոյզ կերպով մնաք
բարոյներ արած են իրար: Բաղնաթիւ
ժողովուրդը որ ձանապարհին վրայ կը
գտնուէին, համակրական ցոյցերով ող-
ջուած են Թագուհուն:

— Վերջին լուրերը կիմաջունեն որ Ալ-
մանիալի Ֆրէտէրիկ կայսրի հիւանդութիւ-

նը այնչափ վտանգ չներկայացուներ այժմ որչափ մի քանի օր յառաջ :

— Ստեփան կը հեռագրեն «Տէլիֆոն»-ի թէ Զարը հաւանութիւն տուեր է Պէրէկոպի պարանոցը պեղելու ծրագրին որով խորհը պիտի միացուի Ռուսիայի հետ : Հաւանական է որ այդ ջրանցի շինութեան գործը յանձնուի Փրանսական մի ընկերութեան :

ՇԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐ

CONSTANTIN P. CHÉHIA NTZ
Négociant-commissionnaire
à Milan (Italie)

Հայ վաճառականները որոնք կը փախուցանուին ուղղակի յարաբերութեան մասնէ Պ. Կոստանտին Շէիանտի պատուաւոր Հայ վաճառատան հետ, յանձնարարութեամբ ամեն տեսակ ապրանքներ գնելու կամ ծախելու համար, պէտք է գիտնեն ուղղակի հետեւեալ հասցէին :

Monsieur Constantin P. Chéhiantz
No 18, Via Lauro, 18
Milan (Ita lie)

ԽՄԱՂԴԱՅԻՆ ԱԶԴ

Պ. Գրիգոր Մինժանճեան յանձն առած լինելով Ալեքսանդրիայի մէջ Արմենիայի գործակալութիւնը, Արմենիայի բաժնորդ գրուիլ կամ հատով ծախսու առնելու կամ խմբագրատան մէջ գտնուած ծախսու գիրքերէն ըստանալ ուղղութիւն կուտնեն այսուհետեւ, գիտելով Պրն. Գրիգոր Մինժանճեանի խանութը, «Շառքը պատկիւ իւ կառիմ» փողոցը :

ՇԱՆՈՒ ԳԻՐԲԵՐ

Հետեւեալ գիրքերն կարելի է ստանալ Արմենիայի խմբագրատունէն, իրենց առջեւ նշանակուած գիներով և փոստի ծախքը խմբագրատունէն վճարուելով :

Արժէքը կանխիկ վճարուած գիրք չլրկուի :

ԸՆՏԻՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ. Մեր ազգային պատմութեան մէջ անուանի եղբայրէ 13 անձի բաւանար պատկերները կը պարունակէ այցաքարտի մեծութեամբ (format carte de visite), անոնց ամեն մէկին վրայ ալ 5 էն 11 երեսի չափ պատմական տեղեկութիւններով : Այդ 13 անձեր են՝ Հայկ Տիգրան Բ, Արտաշէս Բ, Սալմիսի, Աշխէն Տիգրան Հայոց, Խոսրովիդուխտ, Մեծն Վարդան Մամիկոնեան, Ներսէս Կամսարական, Գայլ Վահան Մամիկոնեան, Լեւոն Ա. Բուրճեան թաւադար Հայոց, Մովսէս Խորենացի, Անանիա Շիրակացի և Ներսէս Լամբրնացի : Դին 6 ֆր.

Խրիմեան Հայրիկ—Վ.Ն.Գ.ՈՅԺ (Ամեն խրիմեան Սրբազանի գրած սրտաշարժ, խրատական և ազատաշունչ տետրակը 1876ի Վանի հրդեհին նկատմամբ) : 70 անգիւլ :

Գ. Արմէնաց—ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ. (Ամեն Հայի համար անհրաժեշտ պարտք է իմանալ իւր ազգի պատմութիւնը, գիտնալ թէ ինչպէս սկսեալ է իւր ազգ, որտեղ ունեցեր

է իւր հայրենիք, ինչպէս եկեր հասեր է մեր օրեր, որոնք եղած են իւր երջանկութեան և իւր թշուառութեան պատճառներ են, Գեորգ Արմէնաց որ Տիգրանի Ներսիսեան վարժարանին մէջ Հայոց պատմութեան ուսուցիչ էր, գրած էր այս «Համառութիւն» Հայոց ազգի պատմութեան» որ մինչև այժմ երբորդ տպագրութեան արժանացած է :) 2 ֆր.

— ՍԻՄՈՒՆԻ կամ Համապատու հայկական Կիլիկիայ. Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի այս հրատակեալ ոչ միայն ամենամեծ պատիւ կը բերէ բաղմահը մուս հեղինակի հայրենագիտութեան և հայրենասիրական զգացման, այլ և մեծ պարծանք է ամբողջ հայութեան համար որի փառաւոր յիշատակներն աւերակների մէջէն և դաւադար փոշիների տակէն դուրս բերել յաջողած է : Կիլիկիան, մեր վերջին թագաւորութեան օրանն ու գերեզմանը, ներկայացուած է այս գրքի մէջ իւր ամեն մանրամասնութիւններով : Ընթերցողը կը գտնէ այնտեղ պատմական, աշխարհագրական, տեղագրական, բնախօսական ևն. ևն. հին ու նոր տեղեկութիւններ, հայ թագաւորների հրովարտական, իշխանաւարական, դատաւարական ևն. հետաքրքրաշարժ ծանօթութիւններ ուրոնք Ալիշանի պէս բաղմահմատ մի անձի ուսումնասիրութեան և խաղաղութիւնների արդիւնքն եղած են : Հայ գրականութեան մէջ երեւցած այդ հրատակեալ որ հայրենասէր վարդապետին Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի ճարտար և անխնայ ձեռքով կանգնած է ցոյց տալու համար մեր Կիլիկիան թագաւորութեան փառքն ու պարծանքը, արժան է որ զարգուի ամեն մէջ Հայի գրագրութեան զի ամեն Հայ իրաւունք ունի պարծենալու անով :

Գրքին սկիզբը կայ Վեր. հեղինակին պատկերը : Ամբողջ գործը բացի մի ընդարձակ ներածութենէ, կը պարունակէ 592 երկիջկան երեսներ : Տպագրուած է ընտիր տեսակ թղթի վրայ և ունի 235 գեղեցիկագիծ պատկերներ որոնք կը ներկայացուեն Կիլիկիայի գեղեցիկագոյն տեսարանները : Ունի նաեւ Կիլիկիայի աշխարհագրական նրբագիծ մէկ քարտէշը որ առանձինն եւս կը ծախուի Արմենիայի խմբագրատունը, ինչպէս նշանակուած է յետագրեալ ծանուցումներին մէջ :

ՍԻՄՈՒՆԻ առաջնախոսք տեսաւ իւր (լուսագոյն թղթի վրայ տպագրուած և 15ի չափ գունաւոր պատկերներով և պարզեւագիծներով) 55 ֆրանկ :

Նոյնը Բ կարգի (առանց գունաւոր պատկերների) 40 ֆր.

Նոյնին ՀԱՄԱՌՈՑՈՒԹԻՒՆԸ (Այս վերջին տեսակի որ 1885 թ. «Բաղմաղի»-ի իւր վերջին եռամեայ պրակն հրատարակուած է, աշխարհաբար լեզուով քաղուածներ կը ներկայացունէ ՍԻՄՈՒՆԻՆ որ գրուած է գրաբար լեզուով—թէ և ոչ խրթին և անհատականայի ոճով — և ծանօթութիւններ կուտայ Սիսուանի պարու-

նակութիւններին վրայ այնպէս որ զայն չունեցողին ցանկութիւնը կը գրգռէ ունենալու համար և ունեցողին ալ մի լաւ առաջնորդ կը լինի այդ ընդարձակ աշխատութեան մէջ գիտող աչքով շրջելու և հետազոտելու համար : 3 ֆր. 50 անգիւլ.

Հայաստանի աշխարհացոյց քարտէշը ըստ նախնի աշխարհացոյց, փորագրուած Վենետիկ, 92 հարկերով ամէթը լայն և 70 հարկերով ամէթը երկայն հաստ թղթի վրայ : 4 ֆր.

Սիսուանի (հին և նոր Կիլիկիա) աշխարհացոյց քարտէշը, փորագրուած Վենետիկ 1885ին, 77 հարկերով ամէթը լայն և 51 հարկերով ամէթը երկայն թղթի վրայ : 2 ֆր.

ԱԶԴԱՅԻՐ (Վենետիկի Միսիթարեան Պատ. Միսիթարեան հրատարակած այս գիրք որ 226 երեսներէ բաղկացած է, կը բացատրէ թէ ինչո՞ւ համար և ինչպէս պէտք է որ մարդ սիրէ իւր ազգ և հայրենիք և ցոյց կուտայ թէ ինչ բարոյական պատկանութիւններ կը տիրեն մեր ազգի մէջ. թէ՛ օտար ազգերի և թէ՛ մեր ազգի պատմութեան ազգասէր անձերի օրինակներ բերելով, անոնց կենսագրութիւնները կը ներկայացունէ ընթերցողին : Լեզուն Կ. Պօլսի հին աշխարհաբարի ոճն ունի և տեղ տեղ մի քանի բառերի թուրքերէնն եւս նշանակուած է փակագծի մէջ, անուաններն ալ գիրքահասկանալի լինելու համար) : 2 ֆր. 70 անգիւլ.

ՀԱՄԱՌՈՑՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ (Հայր Մանուէլ Քաջանիի գրած հնախօսութիւնն է, 300 երեսներէ բաղկացած, որի մէջ համառօտիւ տեղեկութիւններ տրուած են Հայաստանի քաղաքական հին կառավարութեան ձեւերին, նախարարական և զինուորական բաժանումներին, պատերազմական գործիքներին, նախարարական և ժողովրդական զգեստներին, ազգային սովորութիւններին, օրէնքներին, գրաւմներին վրայ ևն) : 3 ֆր.

Գամառ. Քարիպա — ԲԱՆԱՍՏԵՂԻՍԻՒԹԻՒՆՆԵՐ. (Ազգային առաջնախոսք բանաստեղծ Ռ. Պատկանեանցի աղաւաղուի և հրահանգիչ բանաստեղծութիւններն կը պարունակէ. սկիզբն գրուած է հեղինակին պատկերով) : 2 ֆրանկ :

Գամառ. Քարիպա — ԱԶԱՏ ԵՐԳԵՐ. (Գամառ Քարիպաի «Բանաստեղծութիւններ»էն Ազատ Երգերի մասը առանձին տետրակով տպագրուած) : 20 անգիւլ :

ԱԶԱՏԱԳԵՆԱԼ ԵՐԳԵՐՈՒԹԻՒՆԻՔ Ս. ՊԱՏՄԱՐԱԳԻՒՆ. Բ. տպագրութիւն, (տրագրուած ի Ս. Էջմիածին) 10 ֆր.

Բաճիկ—ԿԱՅԵՐԻՒՆ. Ա. և Բ. հատորներ. Ազգային զիպագիր Պրն. Բաճիկի գործերին մէջ առաջին տեղը կը զբաւեն ԿԱՅԵՐԻՒՆ : Այս գիրք կը ծանո-

թացունէ ընթերցողը տաճկական և պարսկական Հայաստանի գլխաւոր տեղերին հետ, հետաքրքրաշարժ տեղեկութիւններ կուտայ քուրդերի զանազան ցեղերի և հայերի գրութեան, վարքի և բարքի մասին : Նա ցոյց կը տայ այն ծրագիր որին պէտք է հետեւին Հայաստանի մէջ գործելու զօղներն : Մի խօսքով, թէ՛ իւր ազգային ընտիր վիպասանութիւն և թէ՛ իւր հայրենասիրական գործունեութեան վարդապետական և ծրագիր, արժան է որ գտնուի այս գիրք ամեն հայրենասէր Հայի տուն :

Դին Ա. հատորին 7 ֆր., Բ. հատորին 8 ֆր. և 50 անգիւլ : Երկու հատորներն միասին գնողին 15 ֆր. :

Հայրենասիրական հրատարակութիւններ

1. Բուրլար առաջակապետ. (Բրիտանեայնների հանգստութեանը համար թիւրքիսի ստորագրած դաշնագիրներին մեռած տաւեր լինելը ցոյց կուտայ. կը նկարագրէ մի մահմետականի գաղափարութեան զոհ եղած մի բուրլար ընտանիքի սրտաճմիրի դուրս թիւնը և վրիժառութեան համար գործնական միջոցներ ցոյց կուտայ) : 20 անգիւլ.

2. Ժաննա տ'Արք—Գաղիլիայի ազատող (Ետեւերին յայտնի է այս մանկամարդ հովուհուհու, այս գիւղացի աղջկան հայրենասիրական եռանդը որով մի խումբ մարդիկ գլուխը ժողոված, հիւանալի յաղթութիւններ տարաւ Անգլիայիներին դէմ երբ ասոնք ամեն կողմէ ճնշած և նկրդ ձգած էին Փրանսան) : 15 անգիւլ.

3. Նեղա — Տաւիս պատմադր (Նիւթը առնուած է թիւրքերի տիրապետութեան ժամանակ Պալիարիայի մէջ Տէլիպոլիներին արած բարբարոսութիւններէն) : 20 անգիւլ.

4. Դօնցօ — Բուրլար առաջակապետի պատմադր (Հարստահարուած հայրենիքի վրէժն առնելու համար՝ Էնջ մասնակցութեամբ կողմնած մի աւաղակային խմբի գործերն կը պատմէ) : 20 անգիւլ.

Վերագրեալ տետրակներն կը զբաւեն իրենց առջեւ նշանակուած գիներով, փոստի ծախքը Արմենիայի խմբագրութեան վճարուելով : Ով որ 20 տետրակ գնէ մէկ անգամէն, այսինքն հինգ օրինակ խաւքանչիւր տետրակէն, 9/10-ին 15 գեղջ կանենք վերագրեալ գներին վրայ, այսինքն կը ստանանք 20 տետրակին համար 3 ֆր. և 20 անգիւլ, փոխանակ 3 ֆր. և 75 անգիւլ :

ՏՆՕՐԷՆ—ԽՄԱՂԻՐ
Մ. ՓԱՐԲՈՒԳԱԼԵԱՆ
Le Gérant : FÉLIX ENFANTIN.

ՄԱՐՍԵՅԼ
Հայերն տպարան Մ. Փարբուգալեանի
Marseille. — Imprimerie du Midi, M. SCHICKLER
rue Vacon 50.